

Др Данијела Лекић

МИТСКИ ЗМАЈ И ЗМАЈЕБОРАЧКИ ОБРАЗАЦ СРПСКЕ И СТАРОЕНГЛЕСКЕ ЕПИКЕ

Змај староенглеске традиције германски је чувар блага, грам-зиви становник пећина и простора који се налазе испод камена и мора бити поражен да би се до блага дошло. Насупрот томе, змај српске епике има своје две варијанте – алу/аждају и доброг, домаћег змаја који ће се против але борити. Са посебним нагласком на пребивалиште змаја које је у староенглеској традицији *under hārne stān* (енгл. „under the grey stone“), уз осврт на формулативни израз који постоји и у српској епизи, говорићемо о сличностима змаја и змије као могућих антропоморфизација великих јунака српске (Змај Огњени Вук, Секула) и староенглеске епике (Беовулф).

Кључне речи: змај, змија, змајевити јунаци, Дрво света, теорија усмене формулативности.

Компаративно истраживање две удаљене традиције може се на први поглед чинити недовољно основаним, потенцијално и јаловим, чак и када је у питању усмена књижевност која готово неприметно прелази границе држава и континената јер се жива реч лако преноси. Идеја о поређењу једног целовитог епа као што је староенглески *Беовулф* (*Beowulf*) и српске усмене епике имала је свој иницијални замајац у чињеници да су пре готово осам деценија Милман Пари (PARRY 1971) и Алберт Лорд (LORD 1990)¹ потврдили да постоји заједничка основа о којој се може говорити када се разматрају различити варијетети усмених књижевности² и то дефинисали у теорији усмене формулативности. Питање усмености *Беовулфа* веома је проблема-

¹ *Singer of Tales (Певач ђрича)*, објављен 1960. године, заправо је докторска дисертација одбрањена 1949. године на основу материјала сакупљених на територији бивше Југославије током тридесетих година XX века.

² Детаљније о претходницима који су поставили темеље на којима су М. Пари и А. Лорд могли да развију своју теорију видети у: DUKAT 1987, FOLEY 1988.

тично – еп је настао највероватније у распону између VIII и XI века,³ записан је највероватније почетком XI века⁴ – те се свака извесност о његовој провенијенцији чини потпуно удаљеном.⁵ Ипак, теорија усмене формулативности конципирана на нешто ширим оквирима од почетног одређења⁶ може бити примењена на овај еп:

Скупина формула⁷ функционише као и једна формула. Уместо „речи или скупине речи” имамо „скупину формула које се редовно користе под истим метричким условима да изразе скупину основних идеја”. „Скупина речи” је једноставно проширена у „скупину формула”, а „основна идеја” са „скупином основних идеја”. „Дати метрички услови” су проширени изван оквира полустиха и стиха. Принцип формуле је остао нетакнут. (LORD 1991: 149)⁸

Овај рад ће настојати да буде допринос веома богатој критичкој мисли насталој у оквиру или у реакцији на теорију усмене формулативности на нивоу теме која повезује значајан број песама српске усмене епике са овим староенглеским епом, а која се прелама у облику једне изразито необичне и митски веома обојене животиње – змаја, односно змије или аждаје као алтернативних или паралелних облика његове појавности.

Змај се у *Беовулфу* јавља као последњи од три противника против којих се насловни јунак бори, али да бисмо се посветили последњој борби на адекватан начин, неопходно је да се прво боље упознамо са јунаком овога епа и то хронолошким редом, који заправо није присутан у самом епу. *Беовулф* са седам година преузима краљ Хретел од његовог оца и након необећавајућег детињства,⁹ *Беовулф* побеђује у пливачком такмичењу са Бреком,

³ Оправдања идеје да је *Беовулф* настао почетком VIII века могу се пронаћи у следећој релевантној литератури: FULK 1992: 390; MAGOUN 1968: 96–97; NEIDORF 2017: 7; SORRELL 1992: 38–39. За теоријско упориште смештања овог епа у X или XI век видети: FRANK 1997; KIERNAN 1997: 298; NILES 1999: 140; SCRAGG 2013: 53.

⁴ Палеографска анализа указала је на овај датум као најизвеснији (в. FRANK 1997: 123; NEIDORF 2017: 1; KIERNAN 1997: 298; NILES 2007: 187; NILES 2015: 16).

⁵ За детаље о питању формулативности староенглеске епике видети у: Митровић 2022.

⁶ Под почетним одређењем се подразумева дефиниција да је формула „skupina reči koja se redovno koristi pod istim metričkim uslovima da izrazi datu osnovnu ideju” (LORD 1990: 21).

⁷ О овим комплекснијим формулама као мултиформама говорили су, између осталих, Мирјана Детелић (1996), Лаури Хонко (према Радловић 2015: 8) и Џон Мајлс Фоли (FOLEY 1990: 119), уз напомену да је на мултиформну природу формуле указивао већ и Лорд (LORD 1990: 180; LORD 1968).

⁸ Сви преводи у тексту су наши. Преводи са староенглеског дати су са оригинала (FULK ET AL. 2008) уз консултације релевантних превода на српском (KOVAČEVIĆ 1982) и савременом енглеском језику (LIUZZA 2013).

⁹ Животи хероја обухватају ове појединачне мотиве, мање или више доследно (DE VRIES 1963: 210; Пешикан Љуштановић 2012: 47; Петковић 2019: 286). О овом композиционом мотиву као мотиву мушке Пепељуге (*Ash Lad motif* или *Cinderellus motif*), али и даљим импликацијама које има за змајеборачки образац видети у: VAZ DA SILVA 2000.

убијајући, том приликом, девет водених немани. То је моменат иницијације (в. Лома 1998; Лома 2002: 13, 78; Петковић 2019: 74–84) младога ратника,¹⁰ након којег он почиње своју каријеру победивши симболе хаоса оличене у воденим неманима, а Јан де Фрис (De Vries 1963: 222) указује да овим обрацем хероји заправо опонашају богове који побеђују водене немани како би успоставили ред, надвлађајући силе хаоса. У корену овог мита пак стоји Дрво света са индоевропском матрицом о борби бога Громовника са немани у виду змије/змаја (в. Eljade 1991: 41; Toporov 1980; Toporov 1986; Катјић 2008: 51; Детелић 1992; Самарџија 2008; Радуловић 2011). Свукавши са себе младост као змија свој свлак, ритуално умирући (Самарџија 2012: 24; Пешикан Љуштановић 2012: 45; Петковић 2024: 256–257; уп. Vaz da Silva 2021), млади ратник постаје иницирани херој спреман за следеће подвиге.

Беовулф одлази код краља Хротгара како би одужио дуг свога оца и као најснажнији човек свога времена, са снагом тридесеторице у својим рукама, успева да победи Грендела без употребе оружја.¹¹ Након победе, скоп пева о Беовулфовом великом подвигу и пореди га са Сигемундом, легендарним змајеубицом који је освојио злато које је змај чувао.¹² Указујући на паралеле које постоје између Беовулфа и других змајбораца, Кристин Рауер (Rauer 2000: 41–42) истиче, као једну од потенцијално најјутџајнијих, паралелу која постоји између Беовулфа и Сигурда, који је у староенглеском епу из нејасног разлога замењен Сигемундом, који је заправо био његов отац.¹³

Sigemunde gesprong	
æfter dēaðdæge	dōm unlȳtel
syþðan wīges heard	wyrm ācwealde,
hordes hyrde.	Hē under hārne stān,
æbelinges bearn,	āna ġenēðde
frēcne dæde,	ne wæs him Fitela mid;
hwæpre him ġesælde	ðæt þæt swurd þurhwōd
wrætlīcne wyrm,	þæt hit on wealle ætstōd,
dryhtlīc ġren;	draca morðre swealt.
(884–892)	

[Сигемунд је постао веома славан након смрти, када је, очврснут ратом, убио змаја, чувара блага. Он је, принчев син, испод сивог камена,¹⁴

¹⁰ У контексту бајки, о иницијацији видети у: Проп 2013.

¹¹ То је управо број јунака које Грендел односи при сваком нападу, што указује на паралелу у снази ова два опонента (в. Du Bois 1934: 375).

¹² За детаљан опис ове дигресије видети у: Каске 1959; Fox 2020: 101–156.

¹³ Иако истиче суштинску немогућност извођења било каквих коначних закључака, износи став да је готово неминовно да је легенда о Волсунзима у којој се налази прича о Сигурду змајборцу била позната певачу *Беовулфа*, али такође и да је основано претпоставити и постојање заједничког протоизвора (Rauer 2000: 48–49).

¹⁴ Мајкл Фокс (Fox 2020: 123) указује да је ова формула један од начина на који су сви Беовулфови противници повезани, јер је свима станиште „испод сивог камена”, а то је и

sâm учинио храбро дело, чак ни Фитела није био са њим; њему је пало у удео да мачем прободe чудесну змију, прикује је за зид,¹⁵ дивним мачем; змај је умро у том нападу.]

Гренделова мајка, господарица једног страшног простора која живи на дну подједнако страшног језера,¹⁶ нека је врста демонског бића (в. Митровић 2019) које Беовулф побеђује уз помоћ посебног мача који проналази као скривено благо у њиховим одајама.

станиште Сигемундовога змаја. Ватра такође повезује све локалитете Беовулфових непријатеља (ORSNARD 2003: 234).

Змија је повезана са каменом као стандардним топосом (Раденковић 1996: 153–159; Гура 2005: 239–240; КАТИЋИЋ 2008: 51, 82), а потврду налазимо и у стиховима следеће словенске антитезе која успоставља управо раније помињану космичку вертикалу:

Вала Богу да је јединоме!
Што се чује около Удбиње,
Ил' лелече вила у планини,
Или цичи змија крилатица,
Или јаук стоји од јунака:
Да је вила, у гори би била,
Да је змија, под камен би била...
(СНП VI, 78°)

Змајевити јунаци такође су рођени на камену (Делић 2019: 28–29).

¹⁵ Интересантно је да је војвода Дојчин који се бори са Усом Арапином, као још једним од појавних облика змаја који отима жене (Пешикан-Љуштановић 2002: 41), односи победу над њим тако што га на исти начин закупа копљем за градска врата:

Таман Арап на врата Солунска,
А стиже га болани Дојчине,
Па потеже копље убојито,
Прикова га Солуну за врата...
(СНП II, 78°)

¹⁶ Hīe dýgel lond
warígeað, wulfhleoþu, windíge næssas,
frēcne fengelād, ðær fyrġenstrēam
under næssa ġenipu niþer ġewīteð,
flōd under foldan. Nis þæt feor heonon
mīlgemearces þæt se mere standeð;
ofer þām hongiað hrinde bearwas,
wudu wyrtum fæst wæter oferhelmað.
Þær mæg nihta ġehwæm nīðwundor sēon,
fȳr on flōde. Nō þæs frōd leofað
ġumena bearna þæt þone grund wite.
(1357–1367)

[Они су чувари тог мистериозног предела, вучијих падина, ветровитих ртова, страшних стаза ветрова, у којем планински поток понире у таму гребена, подземна вода. Не тако далеко одавде, мерено миљама, налази се то језеро; над њим је залеђена шума, дрвеће

Ġeseah ȝā on searwum	sigeēadiġ bil,
ealdsweord eotenisc	ecgum þȳhtig,
wigena weorȝmynd;	þæt [wæs] wæpna cyst, –
būton hit wæs mære	ȝonne ænig mon ȝȝer
tȝ beadulāce	ætberan meahte,
gȝd ond ġeatoliċ,	ġiganta ġeweorc.
(1557–1562)	

[Тада је видео међу оружјем победничко сечиво, древни мач диво-ва снажних оштрица, који је био вредан у биткама; било је то најбоље од свих оружја, али је био већи од мача који би било који други човек понео у борбу, добар, оперважен, дело дивова.]

У једној од многобројних дигресија сазнајемо да је краљ Хротгар владао педесет година пре него што је Грендел почео да га напада, указујући тиме на старост краља и немогућност да се са овом немани сâм носи,¹⁷ а убрзо потом је и Хеорот изгорео;¹⁸ толико година је владала језером и Гренделова мајка пре него што ју је Беовулф убио уз помоћ мача, а не само снагом својих руку као што је то учинио против Грендела. Након педесет година колико је владао својим народом, Беовулф се суочава са последњим и најстрашњим непријатељем – змајем који пали огњем његов дом јер му је један од чланова Беовулфовог народа украо пехар у нади да ће тиме спасити свој живот. Тај змај је дугачак педесет стопа, ни мање ни више. Кроз наведене примере, назире се идеја да је овај број послужио као симболичка ознака протока времена које са собом неминовно доноси старост, а тада се дешава промена – онај који је до тог тренутка био у стању да се носи са свиме губи власт, више није довољно јак и нестаје. Са старошћу се добија мудрост, али

причвршћено корењем наткриљује воду. Сваке вечери се тамо може видети ужасно чудо, ватра над водом. Међу живом децом људи нема никога тако мудрог ко би могао знати где му је дно.]

¹⁷ *Sapientia et fortitudo* претпостављена је као једна од основних тема овога епа (Kaske 1958). С друге стране, говори се и о адекватним улогама које сваки од чланова комитатуса има, па се тако према германском херојском кодексу, краљ одређује као онај који не треба да се бори, те је Хротгар, према томе, идеални краљ који обезбеђује опстанак свога народа тиме што се сам не сукобљава са Гренделом (Leyerle 1965: 97).

¹⁸ Нестајање Хеорота у пламену дато је кроз антиципацију која је типична за овај еп:

Sele hlifade	
hēah ond hornġēap;	heaȝowylma bād,
lāȝan liġes –	ne wæs hit lenġe þā ġēn
þæt se ecġhete	āþumswēoran
æfter wælnīȝe	wæcnan scolde.
(81–85)	

[Дворана је стајала висока, са широким забатима; ишчекивала је непријатељске пламенове, мрску ватру – још није наступило време када ће се из непријатељства родити мржња мачева између зета и таста.]

нестаје снаге која је потребна да би се човек супротставио оним супротним, инвазивним снагама, те је исход увек исти. Да ли је овим бројем певач желео само да истакне да је змај био импозантне величине, или је пак желео да истакне важност броја педесет као прекретнице, опасности која је отеловљена овим чудовиштем, смрти којој се не може побећи оног тренутка када у германској херојској прошлости ратник (или ратница) изгуби своју снагу? Чини се мало извесним да је симболика тек случајна (в. NILES 1983: 244–245; ORCHARD 1995: 30).

У последњој борби Беовулф се огледа са змајем сâм, али овога пута има пуну ратну опрему, не може се борити само снагом својих руку.¹⁹ Његови изабрани саборци гледају како змај, којег је Беовулф риком изазвао на мегдан из његове пећине под сивим каменом,²⁰ напада и смртно рањава Беовулфа (посекавши га по врату за који га је ухватио и одигао од земље, уноси отров у његово тело), а томе претходи Беовулфов неуспешан покушај да змају одрубџ главу, што није могао да учини због непробојности змајеве коже. Управо у том тренутку се Виглаф, један од сабораца, прикључује борби и задаје ударац змају нешто ниже, у стомак, након чега змајев стисак попушта довољно да Беовулф успева да га распори. Потом умиру и змај и Беовулф, змаја бацају назад у море, те откривају да је благо које је змај чувао заправо било уклето и спаљују га заједно са Беовулфом. Благо које је змај грамзиво преузео за себе и чувао триста година²¹ је благо које је један ишчезли народ, тачније њихов последњи преживели, оставио у земљи. У самом тексту *Беовулфа* нема наговештаја о томе шта се десило са последњим преживелим, само сазнајемо да је змај тражио благо јер му је то у природи, те се на њега и сместио када га је пронашао. Ипак, биће важно размотрити једну могућност која је већ примећена у критици (в. SHILTON 1997: 71–72), а која је у вези са већ поменутом паралелом између *Caie o Волсунзима* (*Völsunga Saga*) и *Беовулфа* у борби Сигурда са змајем. Змај против којег се бори Сигурд, Фафнир, био је човек који је убио свога оца и похлепно²² је чувао благо за себе. Сигурд такође побеђује змаја тако што је био упознат са чињеницом да му је кожа непробојна свуда осим на стомаку, те је ископао ров и из заседе сачекао змаја.²³ Чак је и благо које је Сигурд освојио било уклето

¹⁹ О градацији која постоји између све веће снаге Беовулфових противника која се очигледно у потреби да користи све више помоћних средстава, видети у: DEKANIĆ-JANOSKI 1998.

²⁰ Као што то чини и Херакле (ANDERSON – RICHARDS 2010: 438). Громки глас, један од симбола змајевитости јунака, одликује и Старину Новака (РАДЕНКОВИЋ 1988).

²¹ О змији, односно змају као чувару блага, видети у: KARANOVIĆ 1989; РАДЕНКОВИЋ 1996; ГУРА 2005.

²² Змај се у веровањима, која вероватно потичу од Римљана, карактерише и као биће које је по својој природи склоно нагомилавању блага (GOLDSMITH 2013: 144), што је у супротности са херојским кодексом, према којем владар треба да буде дарезљив према својим поданицима (DEKANIĆ-JANOSKI 1998).

²³ О потенцијалним ширим импликацијама самога рова видети у: DE VRIES 1963: 224. О широј индоевропској слици овога начина борбе говори и Мирча Елијаде (ELIADE 1991).

и та клетва је коначно довела до његове пропасти, баш као што је то случај и у *Беовулфу* (KELLER 1981: 224). Да ли би у том случају било потпуно немислииво претпоставити да је облик приче сачуван у *Беовулфу* само једна од варијаната исте матрице, а то је да је заправо и змај у *Беовулфу* нека врста метаморфичког облика човека, у овом случају последњег преживелог који је потенцијално након смрти добио облик змаја?²⁴ Иако у тексту епа не постоји податак који би ову хипотезу могао да потврди, битно је споменути и да је за старогерманске епове генерално веома карактеристично да се и самим спомињањем једног детаља очекује од аудиторијума да призове своје знање о тој причи и на тај начин самостално допуни оно што није речено. На основу овога бисмо могли претпоставити да је староенглески скоп потенцијално изоставио детаљ о метаморфози која се у међувремену догодила, те да се следећи пут последњи преживели појављује у виду змаја који ће чувати благо.

Након Беовулфове смрти, прориче се да ће његов народ нестати у пламену рата. Дакле, Беовулф је дочекао свој крај након педесет година владавине,²⁵ али је истовремено поразио и змаја.²⁶ Ипак, тај змај је и симболичка смрт читавог његовог народа, јер ће после нестанка Беовулфа нестати и њих. На овом месту важно је споменути још једну потенцијалну паралелу, а то је песма „Пророштво пророчице” („*Voluspá*”) из *Сћарије еге* (*Поејске еге*). У њој пророчица дочарава да када наступи крај света, када земља буде потонула у воду, а након тога се буде појавила нова земља са новим људима, на небу лети Нидхог, змај који носи лешеве мртвих, као својеврсно оличење хтонског и смрти.

Знатно млађа традиција која је оличена у песмама српске епике има своје змајевите јунаке, а међу најизразитијим представницима су Бановић Секула, Змај Огњени Вук и Раде Облачић, иако ћемо по обрасцу који је устаљен у змајеборачкој теми овој скупини моћи да придружимо и војводу Момчила, Марка Краљевића и Бановић Страхињу, свесни да овим избором заправо само указујемо на најистакнутије јунаке српске епике који се одликују змајевитошћу у корпусу песама који је био у фокусу истраживања. Ипак, од свих њих се у шестокрилу змију, која има способност да лети под облаке у којима се сукобљава са соколом, претвара само Бановић Секула. Зашто се једино он претвара у змију, али и зашто упркос упозорењима ујак Сибињанин Јанко убија Секулу, а не сокола који представља турског султана, питање је које је подстакло много интересовања у критичким освртима.

²⁴ „Тako pomenuta paralela ukazuje na tragove supstitucija ljudske žrtve životinjskom u priči, onako kako se to dešavalo u istoriji civilizacije. Da priče u ovoj tački ukazuju na izvesne tragove tih zamena, potvrđuju i primeri u kojima se ljudska žrtva pretvara u neku životinju. Metamorfoze ove vrste predstavljaju neprestani niz” (KARANOVIĆ 1989: 63).

²⁵ Ц. Р. Р. Толкин (TOLKIEN 1980: 77) подсећа да је певач *Беовулфа* јасно видео да је једина награда херојства смрт.

²⁶ Калверт Воткинс (WATKINS 1995: 324–329) истиче да је ова двосмерност односа, тј. могућност да и змија/змај убије јунака карактеристична за формулу основног мита („херој убија змију”).

Секула, који је „према народној традицији, био змај” (ЧАЛКАНОВИЋ 1973: 43), на себе преузима једино обличје које је могло да проистекне из његове змајске природе, чинећи га тиме представником хтонског.²⁷ Ова шаманска борба тотемских обличја²⁸ два супротстављена јунака (в. ЧАЛКАНОВИЋ 1973; РАДУЛОВИЋ 2005; СУВАЉЦИЋ 2012: 103; ДЕЛИЋ 2021; ЛОМА 2021: 36–37; ПЕРИЋ 2022) представља „првенствено борб[у] представника непријатељских табо-ра на бојном пољу“ (РАДУЛОВИЋ 2005: 41). У борби са соколом, као представником соларног који се налази у врху Дрвета света, Секула, као представник хтонског, може бити само поражен,²⁹ а најава смрти младога ратника ишчитава се у два покушаја заустављања овога јунака да оде у бој.³⁰ Ова перспектива додатно је проблематизована и из угла односа који би требало да имају

²⁷ У Петрановићевој збирци Секула се заправо претвара у змаја шестокрилог у песми „Смрт Бановића Секуле” (37°), за разлику од осталих у којима је наведено да узима облик змије. О метаморфози човека у змаја видети такође и: ЗЕЧЕВИЋ 2007; МАЈЛЈАНИЋ 2012. О змији као Секулином демонском *alter ego* писао је и АЛОЈЗ ШМАУС (2011: 364). Детаљније о проблему „испуштања змије из недара” уместо конкретне метаморфозе у бугарштитчкој верзији видети у: КРСТИЋ 1938.

²⁸ Жорж Димезил (DUMÉZIL 1970: 140–141) истиче да сви истакнути јунаци имају „истинску животињску природу” која своје корене има или у способности метаморфозе или у наслеђеном аспект у чудовишности.

²⁹ „Активирањем просторног кода, и из тог кода проистекле симболике животиња које се налазе на супротним половима вертикале, призван је, међутим, негативан аспект змије, што је у поменутом сижејном обрасцу водило до смрти јунака: идентификујући се с позитивним, горњим, соларним принципом [...], Секулин епски ујак, војвода Јанко, стрелца змију и тиме усмрћује сестрића” (ДЕЛИЋ 2019: 34).

³⁰ Оправља се војвода Јанко,
Оправља се на Косово равно,
И он води Секулу нећака:
Ал’ беседе сестре Секулине:
„Ујко Јанко, немерено благо!
Ти не води Секулу нећака,
Секула је јошт нејако дете,
Да Секула не изгуби главу:
Секула је јединац у мајке.”

Након што се Секула побуни и каже да жели да иде у бој, они одлазе. Када су дошли до Кучева и Браничева, војвода Јанко тражи од девојака да му позајме платно, а одговор који је уследио други је покушај заустављања младога јунака, а потом и проклињање које јасно предсказује смрт:

„Кад нам не даш Секуле нећака,
Не дамо ти три аршина платна,
Већ га води на Косово равно,
Па га подај црним гавранов’ма,
Нек му они црне очи пију,
Очи пију, бело лице грде.”
(СНП II, 85°)

ујак и сестрић, јер се у истим ситуацијама, о чему ће већ бити речи, Марко Краљевић, као ујак Змаја Деспота Вука, поставља заштитнички и помаже му при иницијацији (СНП VI, 19°).

Занимљиво је да се оправдање за метаморфозу Секуле у змију/змаја може потражити и у историјским чињеницама. Јанош Секели, који је послужио као основа за епског Бановић Секулу, био је учесник Другог косовског боја (1448) у којем се одликовао великом храброшћу и жељом за борбом, те је супротно наређењу напао турску војску пре времена и погинуо, а потом је и битка изгубљена (Лукић 2016: 198). Можемо ли да не приметимо одјек овог „огњевитог” јунака, који самостално напада у великој жељи да донесе што бржу победу, у Секули из епске песме (који понуди да сâм донесе турског султана), при чему је чак и оглушење о наређење пронашло своју рефлексiju у инвертованој слици ујака који поступа супротно речима које изговара Бановић Секула? Историјска раван могла је понудити основу за епску интерпретацију у одговарајућој матрици. Змајско обличје Бановић Секули неминовно доноси смрт.

Змај Огњени Вук³¹ змајевити је јунак у пуном значењу тог одређења: он има змајевска обележја³² због којих Јерина жели да га убије,³³ а родитељи га шаљу да порасте ван дома код будимског краља, магично брзо расте,³⁴ постаје сјајан ратник који грешком ступи у мегдан са ујаком, Марком Краљевићем, који са запрепашћењем схвата да не може да га повреди уз формулативне стихове:

Лоша срећа Марку прискочила:
 Ће удара Краљевићу Марко,
 Ту искачу огњене варнице;
 А ће момче Марка удараше,
 Ту јуначка крвца тецијаше.
 (СНП VI, 19°)

³¹ Идеју о томе да је Змај Огњени Вук добио надимак „Змај” као носилац витешког ордена „Змаја” изнео је Драгутин Костић (1939).

³² „...на прси му змија преплетена,
 под пазухом крила позлаћена,
 из очих му муње сијеваху,
 а из зубах огањ искакаше.
 (СМ, 104°)

³³ „Везирови, моји пријатељи,
 у мог сина слијепога Стефана
 нашло му се оно мушко чедо
 а у чедо чудан белег има:
 из главе му златне косе расту.”
 (ЕР, 21°)

³⁴ Што га повезује са Беовулфом, а Беовулфа са још једним змајеборцем и громовником, Тором (ORCHARD 2003: 120).

Након тог мегдана он закоље црног Арапина³⁵ како би ослободио народ намета (в. Самарџија 2008: 166–167).³⁶ Он је добар, домаћи змај који се супротставља оном другом змају³⁷ који је истога рода, али напада царицу Милицу („Јер ја Вука одавно познајем: / Кад смо били ђеца у лудости, / У Јастрепцу високој планини,³⁸ / Те кад би се игре поиграли, / Свагда би ме надиграо Вуче; / Њега с’ бојим на земљи јунака” (СНП II, 43°)), те представља непријатељског змаја. Када се жени, бори се са Ђерзелез Алијом, а готово изгубљену борбу преокреће у своју победу након што му љуба ода тајну Алијине недодирљивости:

„О јуначе, Бог те не убио!
Зар не видиш, да си погинуо?
На Турчину оклоп гвожђе има;
Но ће ти је стр’јела и тетива?
Удри њега у чело јуначко,
Ђе саставља самур и обрве,
Те ћеш њега ласно погубити.”
(СНП II, 92°)

Помоћ добија и у борби против Бојичић Алије (СНП VI, 58°) који га чека под зеленом јелом и Ђерзелез Алије (СНП VI, 59°) са којим се сукобљава испод Алијиног чардака, а борба се приказује на веома устаљен начин:

Не да Турчин даље говорити,
Него трже сабљу оковану,
И на Вука страшно насрнуо,
Ласно га је Вуче дочекао,
Пусте им се сабље саломише,
Бацише се у зелену траву,
Фатише се за грла бијела,
Ђерају се тамо и овамо,
Ђерају се летњи дан до подне...
Јунаку су пјене попануле,
Кад крваве излазит’ зачеше,
Виђе Турчин да је на невољу...

³⁵ О чему у контексту иницијацијског подвига говори Александар Лома (2002: 89; 2021: 35).

³⁶ Баш као што то чини Беовулф у сва три подвига – његова намера јесте ослобађање људи од некакве немани, а слава коју последично стиче награда је за његова дела.

³⁷ „[...] на летећег огњеног змаја делимично [је] пренета функција громовника, његовог првобитног противника, а као његови супарници појављују се други змајски ликови – туђи змај или ‘хала’ (‘ала’). Тако је према бугарским предањима појављивање змаја праћено муњама; у борби с непријатељским демонима он блује ватру; испушта огњене стреле (муњу) и баца камење (гром), прогони ‘халу’ која се крије у дрвету [...]” (Гура 2005: 228). О заштити коју „аловити” јунаци пружају видети у: Лома 2021: 37.

³⁸ Планина је још један типичан локалитет у којем пребивају змајеви (Детелић 1992: 58).

У том тренутку Турчин тражи помоћ од Вукове љубе, што она одбија и, након перипетије, сакупља комаде сломљених сабљи које даје своме мужу и он тада прекоље Алију. У другој поменутој песми, Ђерзелез Алија има крилатог коња, као помично обележје змајевитости (Пешикан Љуштановић 2012: 47), али је такође занимљиво приметити и да је типски противник Змаја Огњеног Вука Алија, односно Але, што неминово сугерише читав негативни контекст који смо навели у вези са „халом” или „алом” као противником змајевитог јунака.

Помоћ добија и од свог епског саборца, Митра Јакшића, који пресеца змију из штапа Николе Протопопића (Б, 15°), чиме се „додатно уврежује уверење да је у лику Николе Протопопића садржана идеја о митском дублеру, двојнику Змаја Огњеног Вука” (Сувалцић 2012: 104). Ипак, након свих победа, у тренутку када га рањава Дели-бег Гром³⁹ (СНП VI, 6), Ђерзелез Алија (СМ, 104°) или изостављени опонент (Б, 16°), вила, вук и змија му издају ране, али када их љуба намерно или случајно види или само о њима проговори, оне нестају и Змај Огњени Вук умире. Дакле, овај змајевити јунак такође носи у себи клицу онога што ће га уништити, иако се у овом случају оличава у виду прекршеног табуа (САМАРЦИЈА 2008: 151). Змајевити јунак умире онога тренутка када наиђе на опонента који је једнаке снаге и упркос помоћи због које односи победу над противником, он и сâм умире.

Сви противници Рада Облацића – који такође у свом имену крије један аспект змајевитости, а то је функција змајевитог јунака који се, када је то потребно, вине под облаке у облику здухаћа (Зечевић 2007: 130) и отера алу или ламју која доноси град и уништава усеве – имају знамења змајевитости: имају три срца од којих на трећем лежи гуја или змија (в. САМАРЦИЈА 2008: 167; Делић 2019: 34),⁴⁰ црни Арапин има три пара зуба, што имплицира три главе или троја уста:

На бритке се ћорде ударише,
Сабље им се пусте саломише.
Разљути се црни Арапине,
Но на Рада снажно кидисао,
За б'јела се грла доватише,
Ћерају се тамо и овамо,
Ћераше се љетњи дан до подне;

³⁹ Симболичног имена које се уклапа у змајеборачку матрицу.

⁴⁰ Од јада га распорио Раде,
Кад у Меју двије утробице,
У ње има три срца јуначка,
А око њих љута гуја спава;
Да се Меју гуја пробудила
Те би њему живот одржала,
А Рада би јадна изгубила.
(СНП VI, 33°)

Нити може освојити Раде,
 Нит' се не да Арап освојити.
 Кад је било около по дана,
 Арапа су пјене попануле,
 Јадна Рада мутне и кржаве.
 (САНУ II, 55°)

Након што му индиректно помогне Марко Краљевић сугеришући му да има нож у цепу којим потом распори Арапина, Раде открива да је овај такође имао и три срца. Говорећи о судбини ратника, Димезил истиче да је ова трострукост противника до те мере устаљена одлика у индоевропским оквирима „да смо у искушењу да је тумачимо као наслеђени детаљ из заједничке праисторије”, јер се троглава бића, бића са три тела, али и бића са три срца јављају у најширем потезу – од ведског и иранског Трикефала, до обала Британске Колумбије и противника младог ратника Кухулина (Cúchulainn) (DUMÉZIL 1970: 159; в. такође у: Лома 2002).

Формулативни образац који се указује као потка ових, али и песама у којима се као змајевити јунаци појављују војвода Момчило („Женидба краља Вукашина”, СНП II, 25°), Марко Краљевић („Марко Краљевић и Муса кесеџија”, СНП II, 67°) и Бановић Страхиња („Бановић Страхиња”, СНП II, 44°) могао би се сумирати на следећи начин:

- 1) јунак након изазова излази на мегдан (на крилатом коњу, са сабљом, буздованом итд.);
- 2) сабље се сламају у првом окршају и након неког времена почиње борба у којој се хватају „за б'јела грла”;
- 3) борба углавном траје до поднева⁴¹ када почињу да им се појављују пене⁴² јер су изједначени;
- 4) јунак добија помоћ тако што се сакупљају комади оружја који ће послужити да се противник убије или противнику бива одвраћена пажња;
- 5) уследи кобни ударац, противник углавном буде распорен и тада се открива да је и противник био змајевит, тј. имао је три срца и гују на једном од њих; уколико бива рањен или су му помоћи ускраћене, змајевити јунак такође умире.

Када ову схему упоредимо са оном коју смо приказали у борби Беовулфа са змајем, откривамо наизглед неочекиване, али можда не и тако изненађујуће сличности. Говорећи о усменим коренима староенглеске књижевности, Алберт Лорд (LORD 1995: 106–107) истиче:

Зарањајући испод сижеа у митске основе, а понекад и испод германског у индоевропско, лако досежемо до генеричког наратива о „убици

⁴¹ О аспектима соларног мита у овој формули видети у: Руварац 1884: 44–47; Стефановић 1938.

⁴² Детаље о функцији и значењу ове формуле изнео је Драгољуб Перић (2022).

чудовишта”. След елемената у тој великој групи прича би почео са (1) необичном или посебном врстом јунака који (2) има посебно оружје или оружја, (3) наилази на чудовиште, које је, по дефиницији, посебна врста противника, којег бисмо обично назвали „натприродним”. Током тог сусрета јунак (4) бива замало убијен, али је спасен (5) божанском интервенцијом, како би (6) убио змаја и тиме успоставио ред и нормалност у свету људи. Моји модели за ову схему су Мардук, Гилгамеш, Зевс у Хесиодовој *Теогонији*, Херакле, Ахилеј у Хомеровој *Илијади* и други.

Овај широко описани круг варијаната своју потврду проналази и у Димезиловим истраживањима – он сматра да је основа различитих митова управо Индрина борба против змијоликог чудовишта Вртре, који је том приликом узео облик иницијацијске борбе, иако није више млади ратник (DUMÉZIL 1970: 134). Као својеврсни парадокс истиче и чињеницу да је могуће да коначни подвиг заправо поприми облик иницијацијског теста „за потоњи живот”, те се „први подвиг, онај који уводи младог ратника у почетне стадијуме каријере, готово ни по чему не разликује од оних које ће касније изводити све до тренутка смрти” (Исто: 114). Сада постаје јасније зашто се, супротстављајући се различитим противницима, Беовулф суштински увек супротставља истом, хтонском, а противници имају веома сличне карактеристике. Певач *Беовулфа* описује подвиге једног змајеборца који увек понавља исту матрицу, а она се понавља чак и у тренутку када се јунак „иницира” у смрт. У том смислу, неминовност је оно што окружује све наше јунаке, извесност „од” смрти која је оличена у најјачем противнику, змају који ће бити њихов симболички и дословни прелазак у онострано. Као што мора званично постати део херојског света тиме што ће поразити змаја, тако ће на крају јунак морати да прихвати да ће тај змај бити његова смрт како би прешао на „другу страну”, попут змије која нестаје у земљи и из ње циклично поново излази. На нешто више метафоричком нивоу, можемо говорити о цикличном појављивању јунака са сваким новим иницијатом, можемо говорити о једном те истом јунаку који може имати ново име, али ће особине бити и те како наследне, јер га оне чине јунаком. Зато слушамо исту причу када слушамо о подвизима Беовулфа, Сигемунда, Сигурда, Змаја Огњеног Вука, али у овом новом светлу и Секуле Бановића, Рада Облачића и свих других јунака индоевропске традиције. Варијације се неминовно јављају (в. DU BOIS 1957), али као што ће се Тор супротставити змији Јор-мунгандру када почне крај света и покушати да је убије (али ће обоје у тој бици умрети и крај света ће наступити), тако се и Беовулф супротставља змају који прети да уништи његово племе, али ће у бици умрети и он и змај, а свет ће свакако нестати, тако се и различити змајевити јунаци српске епике супротстављају својим хтонским противницима. Ови опоненти потиру једни друге како би наступио ред, како би се хаос и стихија зауставили. Цикличност настанка и нестанка, регенерације и умирања мора постојати,

зато постоје змајеви⁴³ и змајевити јунаци, као прави опоненти који ће моћи да обезбеде да се циклус никада не заустави. Змај се у обе традиције појављује као неминовна ознака смрти или оваплоћење смрти саме, а интересантно је истакнути да се чак и места на којима се чува или дели благо, као што су Хеорот, језеро Гренделове мајке, али и пећина у којој је боравио змај против којег се Беовулф борио представљају као места која су осуђена на пропаст и која морају нестати у пламену (McNAВВ 2011). У том пламену нестаје и Беовулф као припадник нехришћанске традиције, док велики јунаци српске епике просто „испусте душу”, некада и након исповести и завештања земаљских добара. Ипак, из пламена настаје и нови живот, јер „живот сваке нације ниче из њене прошлости, а јуначки еп је драгоцен споменик те прошлости” (De VRIES 1963: 269).

ИЗВОРИ И ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Б: Богишић, Валтазар. *Народне ђјесме из сѣјаријих, највише ђриморских зайиса*. Биоград: Гласник српског ученог друштва, 1878.
- ЕР: Геземан, Герхард. *Ерланѣенски рукојис сѣјарих срѣскохрвајских народних ђе-сама*. Сремски Карловци, 1925.
- Петрановић, Богољуб. *Срѣске народне ђјесме из Босне и Херѣѣовине: Еѣске ђјесме сѣјаријеѣ времена* [књ. 2]. Биоград: Српско учено друштво, 1867.
- САНУ II: Младеновић, Живомир и Владан Недић (прир.). *Срѣске народне ђјесме из необјављених рукојиса Вука Сѣеф. Караѣића*. Књ. II. Београд: САНУ, 1974.
- САНУ III: Младеновић, Живомир и Владан Недић (прир.). *Срѣске народне ђјесме из необјављених рукојиса Вука Сѣеф. Караѣића*. Књ. III. Београд: САНУ, 1974.
- САНУ IV: Младеновић, Живомир и Владан Недић (прир.). *Срѣске народне ђјесме из необјављених рукојиса Вука Сѣеф. Караѣића*. Књ. IV. Београд: САНУ, 1974.
- СМ: Милутиновић, Сима Сарајлија. *Пјеванија црноѣорска и херѣѣовачка*. Добрило Аранитовић (прир.). Никшић: НИП „Универзитетска ријеч“, 1990.
- СНП II: КАРАѣИЋ, Вук Стефановић. *Срѣске народне ђјесме*. Књ. II. Сабрана дела. Књ. 5. Радмила Пешић (прир.). Београд: Просвета, 1988.
- СНП III: КАРАѣИЋ, Вук Стефановић. *Срѣске народне ђјесме*. Књ. III. Сабрана дела. Књ. 6. Радован Самарѣић (прир.). Београд: Просвета, 1988.
- СНП IV: КАРАѣИЋ, Вук Стефановић. *Срѣске народне ђјесме*. Књ. IV. Сабрана дела. Књ. 7. Љубомир Зуковић (прир.). Београд: Просвета, 1986.
- СНП VI: КАРАѣИЋ, Вук Стефановић. *Срѣске народне ђјесме*. Књ. VI – 2. државно издање. Љубомир Стојановић (прир.). Београд: Државна штампарија, 1935.

⁴³ Беовулф змаја види такође као неку врсту казне јер је прекршен некакав природни закон, чега сѣм Беовулф није ни био свестан, „другим речима, он га је посматрао као једну од природних сила – поплаву, олују, ватру – које се с времена на време пробуде и бесне с циљем да униште људе и све што су људи створили” (SISAM 1958: 133; в. SHILTON 1997).

- СНП VII: КАРАЦИЋ, Вук Стефановић. *Српске народне ђјесме*. Књ. VII – 2. државно издање. Љубомир Стојановић (прир.). Београд: Државна штампарија, 1935.
- СНП VIII: КАРАЦИЋ, Вук Стефановић. *Српске народне ђјесме*. Књ. VIII – 2. државно издање. Љубомир Стојановић (прир.). Београд: Државна штампарија, 1936.
- СНП IX: КАРАЦИЋ, Вук Стефановић. *Српске народне ђјесме*. Књ. IX – 2. државно издање. Љубомир Стојановић (прир.). Београд: Државна штампарија, 1936.
- FULK, R. D. et al. *Klaeber's Beowulf and The Fight at Finnsburg* (4th edition). Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press, 2008.
- КОВАЌЕВИЋ, Ivanka. *Beovulf. Staroengleski junački spev i odlomci junačkih pesama*. Београд: Народна књига, 1982.
- LIUZZA, Roy M. *Beowulf. Facing Page Translation* (2nd edition). Peterborough: Broadview Press, 2013.
- ГУРА, Александар. *Симболика живојиња у словенској народној ђтрадицији*. Људмила Јоксимовић и др. (прев.). Београд: Бримо, Логос, „Глобосино“ – Александрија, 2005.
- ДЕЛИЋ, Лидија. *Змија, а српска. Концептђуализација у усменом фолклору*. Андрићград, Вишеград: Андрићев институт, 2019.
- ДЕЛИЋ, Лидија. *Метаморфозе човека у животињу. Логика трансформација у усменом фолклору. Зборник Мајице српске за књижевност и језик LIIХ/1 (2021): 51–66.*
- ДЕТЕЛИЋ, Мирјана. 1992. *Миђски ђпростђор и еђика*. Београд: Српска академија наука и уметности.
- ДЕТЕЛИЋ, Мирјана. 1996. *Урок и невестђа. Поеђђика еђске формуле*. Београд: Балканолошки институт САНУ, Универзитет у Београду Центар за научна истраживања.
- ЗЕЧЕВИЋ, Слободан. *Миђска биђа српских ђредања*. Београд: Службени гласник, 2007.
- КОСТИЋ, Драгутин. *Откуд Змај-Огњеном Вуку тај надимак. Прилози ђроучавању народне ђоезије VI/1–2 (1939): 95–98.*
- КРСТИЋ, Бранислав. *Метаморфозе и окултни предмети у бугаршђицама. Прилози ђроучавању народне ђоезије V/1–2 (1938): 86–96.*
- ЛОМА, Александар. „Женидба са препрекама” и ратничка иницијација: борба са демонским отмичарем невесте и неки епски мотиви истога обредног порекла у компаративној индоевропској перспективи. *Кодови словенских кулђура* 3/3 (1998): 196–217.
- ЛОМА, Александар. *Пракосово. Словенски и индоевројски корени српске еђике*. Београд: Балканолошки институт САНУ, 2002.
- ЛОМА, Александар. Срби и вуци у истраживањима Веселина Чајкановића. *Књижевна исђорија* LIII/174 (2021): 13–44.
- ЛУКИЋ, Славица. Однос између историјског и поетског у процесу обликовања епске биографије Бановић Секуле. *Годишњак Кађедре за српску књижевност са*

- јужнословенским књижевностима XI (2016): 193–204. <<https://doi.org/10.18485/godišnjak.2016.11.10>> 25. 05. 2023.
- Митровић, Данијела. Символика вука у српској и енглеској усменој књижевности. Маја Анђелковић и Мирјана Секулић (ур.). *Савремена истраживања језика и књижевности: зборник радова са X научној скупи младих филолога Србије* (година X, књ. 2). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу, 2019, 121–130.
- Митровић, Данијела. Питање формулативности староенглеске епике. Јелена Јовановић и Бранко Златковић (ур.). *Савремена српска фолклористика X*. Београд – Топола: Удружење фолклориста Србије – Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” – Културни центар Топола, 2022, 413–426.
- Перић, Драгољуб. *Прамен мале њоље иришисноу. Необични јунаци српске усмене епике*. Нови Сад: Академска књига, 2022.
- Петковић, Данијела. *Јунак и сиже епске песме*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2019.
- Петковић, Данијела. Измењено стање свести јунака јужнословенских епских песама и руских биљина. Смиљана Ђорђевић Белић и Немања Радуловић (ур.). *Снови, пророчанства и измењена стања свести у фолклорним жанровима*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2024.
- Пешикан-Љуштановић, Љиљана. *Змај Десџој Вук – мит, историја, песма*. Нови Сад: Матица српска, 2002.
- Пешикан-Љуштановић, Љиљана. Аждаја/ала као женска хипостаза змаја? Мирјана Детелић и Лидија Делић (ур.). *Гује и јакреји – књижевност, култура*. Београд: Балканолошки институт САНУ, 2012, 43–56.
- Проп, Владимир Јаковљевич. *Историјски корени чаробне бајке*. Нови Сад: Издавачка књижница Зорана Стојановића, 2013.
- Раденковић, Љубинко. Митски атрибути Старине Новака у епској поезији јужних Словена и Румуна. Радован Самарџић (ур.). *Старина Новак и његово доба*. Београд: Балканолошки институт САНУ, 1988, 211–249.
- Раденковић, Љубинко. *Символика светиња у народној мајици Јужних Словена*. Ниш: Просвета, 1996.
- Радуловић, Немања. Две метаморфозе у нашој епизи. *Свети речи* 9/19–20 (2005): 40–42.
- Радуловић, Немања. Аждаја/ала као женска хипостаза змаја? Мирјана Детелић и Лидија Делић (ур.). *Гује и јакреји – књижевност, култура*. Београд: Балканолошки институт САНУ, 2012, 43–56.
- Радуловић, Немања. Дрво света. Проблем поетике једноставних облика на примеру једне формулне слике. Мирјана Детелић и Снежана Самарџија (ур.). *Жива реч: зборник у част ироф. др Наге Милошевић-Ђорђевић*. Београд: Балканолошки институт САНУ, 2011, 535–550.

- РАДУЛОВИЋ, Немања. 2015. Сlike, формуле и једноставни облици. Београд: Чигоја штампа.
- РУВАРАЦ, Иларион. *Две сѣуденѣске расѣраве Илариона Руварца ѣрешиѣмѣане из Седмице, лисѣа за науку и забаву за ѣ. 1856. и 1857.* Нови Сад: Штампарѣја А. Пајевѣћа, 1884.
- САМАРЦИЈА, Снежана. *Биоѣрафије еѣских јунака.* Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2008.
- САМАРЦИЈА, Снежана. Ко се крије иза змијског свлака? Метаморфозе у жанровском смислу. Мирјана Детелић и Лидија Делић (ур.). *Гује и јакреѣи – књижевност, кулѣура.* Београд: Балканолошки институт САНУ, 2012, 13–41.
- СТЕФАНОВИЋ, Свет. Сунчани мит у нашој народној поезији и песмама о Страхинићу Бану. *Прилози ѣроучавању народне ѣоезије* V/2 (1938): 257–260.
- СУВАЈЦИЋ, Бошко. Змија у бугарштицама. Мирјана Детелић и Лидија Делић (ур.). *Гује и јакреѣи – књижевност, кулѣура.* Београд: Балканолошки институт САНУ, 2012, 95–109.
- ЧАЈКАНОВИЋ, Веселин. *Миѣи и релиѣија у Срба.* Београд: Српска књижевна задруга, 1973.
- ШМАУС, Алојз. *Сѣудује о јужнословенској народној еѣици.* Београд: Завод за уѣбенѣике и наставна средства, 2011.
- ANDERSON, Earl R., Mary P. Richards. *Understanding Beowulf as an Indo-European Epic: A Study in Comparative Mythology.* New York: The Edwin Mellen Press, 2010.
- DEKANIĆ-JANOSKI, Sonja. *Kritička istorija stare engleske književnosti* (II izdanje). Beograd, Kragujevac: Filološki fakultet – Nova Svetlost, 1998.
- DE VRIES, Jan. *Heoric Song and Heroic Legend.* Translated by B. J. Timmer. London, New York – Toronto: Oxford University Press, 1963.
- DU BOIS, Arthur E. The Unity of *Beowulf*. *PMLA* 49/2 (1934): 374–405. <<https://www.jstor.org/stable/458166>> 21. 05. 2022.
- DU BOIS, Arthur E. The Dragon in *Beowulf*. *PMLA* 72/5 (1957): 819–822. <<https://www.jstor.org/stable/460364>> 10. 05. 2023.
- DUKAT, Zdeslav. *Homersko pitanje.* Zagreb: Globus, 1987.
- DUMÉZIL, Georges. *The Destiny of the Warrior.* Translated by Alf Hiltebeitel. Chicago – London: The University of Chicago Press, 1970.
- ELIJADE, Mirča. *Istorija verovanja i religijskih ideja I.* Prevela Biljana Lukić. Beograd: Prosveta, 1991.
- FOLEY, John M. *The Theory of Oral Composition.* Bloomington – Indianapolis: Indiana University Press, 1988.
- FOLEY, John M. *Traditional Oral Epic: The Odyssey, Beowulf, and the Serbo-Croatian Return Song.* <<http://ark.cdlib.org/ark:/13030/ft2m3nb18b>> 25. 05. 2023.
- FOX, Michael. *Following the Formula in Beowulf, Örvär-Odds saga, and Tolkien.* London: Palgrave Macmillan, 2020.

- FRANK, Roberta. Scaldic Verse and the Date of *Beowulf*. Colin Chase (ed.). *The Dating of Beowulf*. Toronto: University of Toronto Press, 1997, 123–140.
- FULK, Robert D. *A History of Old English Meter*. Philadelphia: University of Philadelphia Press, 1992.
- GOLDSMITH, Margaret E. *The Mode and Meaning of Beowulf*. London: Bloomsbury Academic, 2013.
- KARANOVIĆ, Zoja. *Zakopano blago – život i priča*. Novi Sad: Bratstvo–Jedinstvo – Institut za jugoslovenske književnosti i opštu književnost Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, 1989.
- KASKE, R. E. *Sapientia et fortitudo* as the Controlling Theme of *Beowulf*. *Studies in Philology* 55/3 (1958): 423–456. <<https://www.jstor.org/stable/4173241>> 21. 05. 2022.
- KASKE, R. E. The Sigemund-Heremod and Hama-Hygelac Passages in *Beowulf*. *PMLA* 74/5 (1959): 489–494. <<https://www.jstor.org/stable/460497>> 10. 05. 2023.
- KATIČIĆ, Radoslav. *Božanski boj. Tragovima svetih pjesama naše pretkrišćanske starine*. Zagreb – Mošćenska Draga: Ibis grafika – Katedra Čakavskog sabora općine Mošćenička Draga – Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2008.
- KELLER, Thomas L. The Dragon in *Beowulf* Revisited. *Aevum* 55/2 (1981): 218–228. <<https://www.jstor.org/stable/20857427>> 10. 05. 2023.
- KIERNAN, Kevin S. The Eleventh-Century Origin of *Beowulf* and the *Beowulf* Manuscript. Colin Chase (ed.). *The Dating of Beowulf*. Toronto: University of Toronto Press, 1997, 9–22.
- LEYERLE, John. *Beowulf the Hero and the King*. *Medium Aevum* 34/2 (1965): 89–102. <<https://doi.org/10.2307/43631201>> 02. 05. 2023.
- LORD, Albert B. Homer as Oral Poet. *Harvard Studies in Classical Philology* 72 (1968): 1–46. <<https://www.jstor.org/stable/311074>> 11. 12. 2023.
- LORD, Albert B. *Pevač priča* (knjige 1 i 2). Prevela sa engleskog Slobodanka Glišić. Beograd: Idea, 1990.
- LORD, Albert B. *Epic Singers and Oral Tradition*. Ithaca, London: Cornell University Press, 1991.
- LORD, Albert B. *The Singer Resumes the Tale*. <<https://chs.harvard.edu/read/lord-albert-b-the-singer-resumes-the-tale>> 25. 05. 2023.
- MAGOUN, Francis P. The Oral-Formulaic Character of Anglo-Saxon Narrative Poetry. Donald K. Fry (ed.). *The Beowulf Poet: A Collection of Critical Essays*. New Jersey: Prentice Hall, Inc, 1968.
- MARJANIĆ, Suzana. Zmaj i junak ili kako ubiti zmaja na primjeru međumurskih predaja o grabancijašu i pozoju. Мирјана Детелић и Лидија Делић (ур.). *Гује и јакреји – књижевности, култура*. Београд: Балканолошки институт САНУ, 2012, 57–80.
- MENABBE, Cameron Hunt. “Eldum Unnyt”: Treasure Spaces in *Beowulf*. *Neophilologus* 95/1 (2011): 145–164. <<https://doi.org/10.1007/s11061-010-9217-1>> 10. 05. 2023.

- NEIDORFF, Leonard. *The Transmission of Beowulf: Language, Culture and Scribal Behaviour*. Ithaca: Cornell University Press, 2017.
- NILES, John D. *Beowulf: The Poem and its Tradition*. Cambridge: Harvard University Press, 1983.
- NILES, John D. *Homo Narrans: The Poetics and Anthropology of Oral Literature*. Philadelphia: PENN, University of Pennsylvania Press, 1999.
- NILES, John D. *Old English Heroic Poems and the Social Life of Texts*. Turnhout: Brepols, 2007.
- NILES, John D. *The Idea of Anglo-Saxon England 1066–1901. Remembering, Forgetting, Deciphering, and Renewing the Past*. Chichester: Wiley Blackwell, 2015.
- ORCHARD, Andy. *Pride and Prodigies. Studies in the Monsters of the Beowulf-Manuscript*. Cambridge: D. S. Brewer, 1995.
- ORCHARD, Andy. *A Critical Companion to Beowulf*. Cambridge: D. S. Brewer, 2003.
- PARRY, Milman. The Traditional Epithet in Homer. Adam Parry (ed.). *The Making of Homeric Verse: The Collected Papers of Milman Parry*. Oxford: At the Clarendon Press, 1971, 1–190.
- RAUER, Christine. *Beowulf and the Dragon: Parallels and Analogues*. Cambridge: D. S. Brewer, 2000.
- SCGRAGG, Donald. The Nature of Old English Verse. Malcolm Godden and Michael Lapidge (eds.). *The Cambridge Companion to Old English Literature*. New York: Cambridge University Press, 2013, 50–65.
- SHILTON, Howard. The Nature of Beowulf's Dragon. *Bulletin of the John Rylands Library* 79/3 (1997): 67–78. <<https://www.jstor.org/stable/community.28212588>> 10. 05. 2023.
- SISAM, Kenneth. Beowulf's Fight with the Dragon. *The Review of English Studies* 9/34 (1958): 129–140. <<https://www.jstor.org/stable/511939>> 10. 05. 2023.
- SORRELL, Paul. 1992. Oral Poetry and the World of *Beowulf*. *Oral Tradition* 7/1 (1992): 28–65. <https://journal.oraltradition.org/wp-content/uploads/files/articles/7i/5_sorrell.pdf> 10. 05. 2023.
- TOLKIEN, J. R. R. *Beowulf: The Monsters and the Critics*. Lewis E. Nicholson (ed.). *An Anthology of Beowulf Criticism*. Notre Dame – London: University of Notre Dame Press, 1980, 51–103.
- TOPOROV, Vladimir N. Badnjak. *Delo* 26/11–12 (1980): 78–93.
- TOPOROV, Vladimir N. Drvo sveta. *Savremenik* 9/10 (1986): 250–256.
- VAZ DA SILVA, Francisco. Cinderella the Dragon Slayer. *Studia Mythologica Slavica* 3 (2000): 187–204.
- VAZ DA SILVA, Francisco. Fairy-Tale Enchantments. Nemanja Radulović and Smiljana Đorđević Belić (eds.). *Disenchantment, Re-enchantment and Folklore Genres*. Belgrade: Institute for Literature and Arts, 2021, 29–42.
- WATKINS, Calvert. *How to Kill a Dragon: Aspects of Indo-European Poetics*. New York: Oxford University Press, 1995.

Danijela Lekić

MYTHIC DRAGON AND THE DRAGON SLAYER STORY-PATTERN
OF SERBIAN AND OLD ENGLISH EPIC POETRY

Summary

The dragon of Old English tradition is a Germanic treasure keeper, covetous dweller of caves and spaces under stones; they must be conquered in order for the treasure to be obtained. Sometimes, like in the Old English epic *Beowulf*, there exists an indication that the dragon is yet another metamorphic form which a hero can take if he becomes greedy and keeps all the treasure to himself—those characteristics are highly negative according to Germanic heroic code. Conversely, the dragon of Serbian epic poetry has two variants – “ala/aždaja,” and a good, domestic dragon who fights “ala.” Paying special attention to the dragon’s residing place which is *under harne stan* (“under the grey stone”), which in the shape of a formula exists in Serbian epic poetry, too, the paper sheds light on the similarities between a dragon and a snake as the possible anthropomorphic forms of the great heroes of Serbian (e.g., Zmaj Ognjeni Vuk, Sekula) and Old English epic poetry (*Beowulf*). The mythical foundation of the duel between a dragon and a dragonly hero radiates from the deeper fundus of these two distant traditions. Comparative method is seen as a fruitful approach which will pinpoint both the similarities and the differences of these two traditions, contributing all the while to the wider context of the understanding of the dragon as a mythical oral epic being.

Keywords: dragon, snake, dragonly heroes, Arbor Mundi, oral-formulaic theory.

Др Данијела Лекић
Институт за књижевност и уметност, научни сарадник
(Краља Милана 2, Београд)
danijelamitrovic.16@gmail.com